

DROGOVÁ SCÉNA V ČESKÉ REPUBLICE

Jana Veselá

Katedra veřejné správy a regionálního rozvoje, FES, Univerzita Pardubice

Abstract: Drugs are one of the most weighty social and healthy problem of part of the growing up population in Czech Republic in the present days. This reality tend state and public institutions to creation of projects and programs, what would be pointed against arranged sale of drugs and created uses provision for reduce demand and offer for drugs.

V současné době jsou drogy v České republice jedním z nejvážnějších sociálních a zdravotních problémů části dospívající populace. Tato skutečnost vede státní i nestátní instituce k tomu, aby vypracovávaly projekty a programy, které by směřovaly proti organizovanému prodeji drog a vytvářely potřebná opatření ke snížení poptávky a nabídky po drogách. Mezi takovéto projekty patří např. Koncepce a program protidrogové problematiky na období 1998-2000. Minimální preventivní program pro školy a školská zařízení s názvem “Škola bez drog“.

Příčiny lze spatřovat ve vlivech prostředí, i v oblasti biologických či psychických dispozic jedince. Obecně je sdílen konsensus, že navzdory nepříliš optimistickým výsledkům protidrogových strategií je nutné problému čelit, a to vyváženými přístupy kombinujícími preventivní, léčebná a represivní opatření a to především taková, u kterých se v praxi ověřilo, že fungují.

Experimentování s drogami se stalo nedílnou součástí životního stylu mládeže. Mládež je vystavena vlivu návykových látek a snadno drogám podléhá. Drogy ohrožují všechny mladé lidi, bez ohledu na socioekonomický status rodinného zázemí, styl výchovy v rodině či dosažený stupeň vzdělání. Drogy jsou reakcí, důsledkem nikoliv problémem o sobě. Úkolem výchovných zařízení je motivace pro život bez drog.

V současné době představuje tento jev jeden z globálních problémů, se kterým jsou konfrontovány prakticky všechny země. Po 2. světové válce došlo k lokálně ohraničenému výskytu, v celosvětovém měřítku k masivnímu rozšíření abúzu drog a nelegálnímu obchodu s nimi. V současné době představuje tento jev jeden z globálních problémů, se kterými jsou konfrontovány prakticky všechny země¹.

V protidrogové strategii 70. a 80. let se v západní Evropě prosadily dvě základní linie. Prvá si vytkla za cíl osvobození společnosti od drog, zatímco druhá sledovala omezování škodlivých důsledků zneužívání drog. Současně je však přisuzován i velký význam preventivním a terapeutickým opatřením. Cílem léčebného působení, v rámci diskutované první strategie, je zbavit toxikomana jeho závislosti na drogách a integrovat jej zpět do normální společnosti. Cílem léčby v rámci druhé linie, je omezit škodlivé psychosomatické a sociální následky abúzu, tzn. stav, kdy toxikoman konzumuje drogy způsobem resp. množstvím, kterým neohrožuje ani sebe ani ostatní.

¹ Interpol odhaduje, že současný obrat z nelegálního obchodu s drogami činí ročně kolem 500 miliard dolarů, což představuje zhruba částku rovnající se rozpočtu Francie a SRN na jeden rok.

Počátkem 90. let můžeme pozorovat v některých západoevropských zemích (SRN, Švýcarsku, V. Británii a jiných) určitý odklon od striktně prohibicionistické protidrogové politiky k liberálnější, diferencované strategii: “více represe pro obchodníky s drogami, méně postihu a více pomoci závislým konzumentům“. Na národních úrovních lze rozdělit protidrogovou legislativu podle oblastí, na které je zejména zaměřena, na trestně-represivní a léčebně-terapeutickou. Represe je využívána k potlačení abúzu drog přijímáním trestně právních opatření uplatňovaných vůči obchodníkům s drogami na jedné straně a vůči samotným abúzorům – jedincům zneužívajícím drogy k vlastní konzumaci na straně druhé.

Sociální aspekty můžeme posuzovat z objektivního hlediska, lze však zachytit i jejich subjektivní prostor. V reálném životě pracujeme buď s jednotlivcem nebo se skupinou a máme tendenci zajímat se pouze o jejich nejbližší sociální zázemí. Rozhodně se s ním nemůžeme spokojit při úvahách při preventivním působení na různé skupiny populace. Zde je naprosto nezbytné zahrnout širší sociologický pohled, který nám umožní lépe se orientovat v celé problematice, identifikovat významné strukturální aspekty a vlivy. Zvláště pak poznatky jednotlivých aplikovaných oborů sociologických disciplín, sociologie rodiny, mládeže, volného času, práce apod. nám poskytují celou řadu aktuálních dat o problému, na který chceme zaměřit preventivní působení. Nezbytným nástrojem pro poznávání sociálních aspektů prevence je analýza systému komunikace na nejrůznějších úrovních, od interpersonálních až k formální komunikace mezi velkými organizacemi parlament a vláda. Cílený systém prevence má i svou technickou a technologickou složku, ale stále více se ukazuje, že bez “prožití“ pocitu, že má smysl jednat tak, jak se od nás požaduje, jde jen o povrchní dokazování si, že provádíme prevenci.

Vztah mezi drogami a společenským prostředím je nutné vnímat ve dvou základních rovinách. První vymezuje vliv společenských faktorů a vztahů na vývoj a formování osobnosti a způsob chování jedince. Druhá vytváří nebo nevytváří předpoklady pro nabídku a setkání jedince s návykovou látkou. Člověk je přirozenou součástí společnosti, je členem různých primárních skupin (rodina, přátelé, party apod.) a sekundárních společenství. Prostřednictvím těchto skupin vstupuje do ekonomického, politického a sociálně kulturního života společnosti, kterou je zároveň formován.

Tyto společenské souvislosti vymezují jeho vývoj od narození a vymezují kritéria jeho chování. Např. negativní postoj rodičů ztěžuje socializaci a neumožňuje identifikaci s rodiči. Tato skutečnost může mít v řadě případů vliv na sociální chování dítěte, na jeho neschopnost řešit adekvátním způsobem různé konflikty a náročné životní situace i jeho únik z reality formou zneužívání návykových látek.

U řady mladých lidí mezi 12. a 18. rokem dochází ke ztrátě tradičních hodnot, mnoho z nich dnes žije v jakémsi náhradním světě. S výraznou prezentací násilí v médiích, únikem od reality, prostřednictvím počítačových her, kde namodelovaný trestný čin nestíhá žádný postih, dochází k nárůstu duševní otupělosti části mládeže, k nárůstu agresivity, úzkosti, k ztrátě vlastní identity a s tím spojenému hledání náhradních řešení, zejména v asociálně orientovaných skupinách a partách. Právě v těchto skupinách dochází ke svádění a abúzu drog a aktivnímu získávání nových experimentátorů s návykovými látkami.

Vliv sociálního prostředí v souvislosti s protidrogovou prevencí nelze posuzovat pouze z pohledu jeho vzájemné interakce s jedincem ve snaze působení na formování osobnosti člověka, na utváření jeho schopností orientovat se v mezilidských vztazích a na zvyšování jeho sociální kompetence.

Při volbě preventivních strategií, přístupů a při realizaci zcela konkrétních opatření musíme respektovat současnou situaci, ale i vývojové trendy v oblasti drogové problematiky v naší zemi.

Zkušenosti posledních let v oblasti drogových závislostí vedou k podrobné analýze celkového stavu i k prognóze vývoje do budoucna. **Jedná se o závažný sociální jev**, jehož podcenění by bylo známkou nesprávného odhadu situace. Je zapotřebí systematicky srovnávat a vyhodnocovat údaje nejen u nás, ale i v sousedních státech a nečekat na pozici pouhého nezúčastněného diváka.

Závislost na drogách představuje složitý společenský problém, který je třeba chápat vývojově. Účinný boj proti chorobným závislostem je možné vést jenom tehdy, poznáme-li činitele, kteří se uplatňují při jejich vzniku, při odevzdávání a přebírání návyků vůbec. Návyky se stávají škodlivými tehdy, přenesou-li se ze situací, ve kterých nemají svůj význam na situace, kde jsou samoučelné nebo škodlivé. V dětství a v průběhu dospívání hraje důležitou roli při osvojování a upevňování návykových reakcí pozorování a napodobování. Dítě si osvojuje návyky členů rodiny a nejbližšího společenského prostředí.

Význam má i aktivní výchova návyků. Jde o usměrnění výchovy a o pedagogické působení, jež by ulehčovalo mladým lidem osvojení určitých návyků. Ukazuje se, že oblasti, ve kterých je nutno se potýkat s chorobnými návyky, jsou rozsáhlé. Výchova musí předcházet tvorbě chorobných návyků. Je třeba dosáhnout přenesení kontinuity tradičně udržovaných názorů na návykovost. Je nutné dosáhnout změny v postojích ke konvenčním společenským zvykům, v souvislosti s požíváním alkoholu a drog a zároveň najít a nabídnout za ně vhodnou náhradu, např. vhodné trávení volného času. Jde o společenský problém, proto by se na jeho řízení měla podílet celá řada resortních institucí, ale i společenských organizací, tedy celá naše společnost.

Nepodařilo se najít vztah mezi farmakologickým účinkem specifické drogy a určitým typem deliktu, neboť se nebere v úvahu subjektivní stránka lidského chování. Ženy toxikomanky páchají do jisté míry odlišné delikty než muži – krádeže v obchodech, prostituci, prodej drog. Pro muže jsou typické krádeže vloupáním, ozbrojené loupeže, krádeže v obchodech a prodej drog². Pokud jde o časovou koincidence abúzu drog a kriminálního chování se trestná činnost abúzu drog předchází. Na základě dostupných studií nelze tedy vyvodit jednoznačný závěr o možných příčinných vztazích mezi nealkoholovou toxikomanií a kriminálním chováním.

Málokterý druh trestné činnosti má takový multidisciplinární charakter a takový dopad na společnost, jako je tomu u drog.

Nepříznivé trendy drogové kriminality nacházejí svůj výraz především v trestné činnosti související bezprostředně s nedovolenou výrobou a obchodem s drogami. Narůstá nejen počet trestných činů, ale i počet pachatelů, klesá jejich věk a vzrůstá zapojení žen do této trestné činnosti. Tento nepříznivý vývoj souvisí jednak s dynamikou vytváření drogového trhu (nabídky), jednak i s rostoucí poptávkou po širokém sortimentu drog na níž se nemalou měrou podílí i několikaletý tolerantní postoj řady subjektů i představitelů sociální kontroly, který pak nachází výraz i v celkově tolerantním postoji společnosti k užívání drog. Dochází tak k podceňování nebezpečí drog ve veřejném mínění, a to jak zdravotních, tak i sociálních rizik spojených s jejich užíváním a v dlouhodobém výhledu si občané ani neuvědomují rizika

² Blíže viz.: Sociální aspekty drogové problematiky. Sborník příspěvků ze seminářů sekce sociální patologie, Praha 1989.

spojená s poklesem konkurenceschopnosti ekonomiky v důsledku šíření tohoto sociálně negativního jevu.

Vývoj kriminality v Evropě obecně a v České republice zvláště v oblasti výroby a držení drog a obchodování s nimi prokazuje, že dosavadní opatření státu v boji proti drogovým závislostem, šíření drog a proti trestné činnosti s tím související jsou nedostačující. Mnohá opatření primární prevence v působnosti ministerstva školství či zdravotnictví se do značné míry míjejí účinkem vzhledem k tomu, že nejsilnější skupina držitelů drog tvoří tzv. “skrytou populaci“ (mimo podstatný vliv obou resortů) a také vzhledem k tomu, že tato opatření nejsou ani nemohou být cílená do míst nejčastějšího kontaktu zejména mladé generace s drogou (diskotéky, koncerty, pouliční party ...). Ačkoliv problém užívání a šíření drog již delší dobu nabývá charakteru celosvětového, lze ve srovnání různých států konstatovat nezanedbatelné rozdíly ve významu tohoto problému z hlediska jeho šíření a z hlediska vývojových trendů.

Jedním z největších nedostatků právní úpravy této oblasti je skutečnost, že do českého právního řádu nejsou dostatečně promítnuty závazky, které pro náš stát vyplývají z mezinárodních úmluv, kterými je Česká republika vázána. To způsobuje, že ve srovnání s mnoha jinými státy je právě Česká republika velice příznivým prostředím jak pro vlastní šíření a rozmáhající se konzumaci drog (ideální trh), tak i “legislativním rájem“ jako země transferu při nedovoleném obchodu s drogami³.

Stoupající počet osob konzumujících drogy i zvyšující se výskyt kriminality v oblasti drog společně se stále nižší účinností preventivních opatření prokazují, že vývoj právní úpravy (zejména v oblasti trestního práva) výrazně zaostal za vývojem společnosti. Ve většině evropských států⁴ je trestně postihována nedovolená konzumace (spotřeba) drog přímo nebo nepřímo, tj. jako opatřování nebo držení drogy pro vlastní potřebu. Porušení zákona tedy spočívá ve zneužívání drogy nebo přímo v jejím držení, které je zákonem zakázáno.

S výjimkou Itálie a Dánska většina zákonodárců stíhá a trestá nezákonné držení dokonce malého množství drog pro osobní spotřebu. Pouze Španělsko nepostihuje ze zákona držení drogy pokud tato není určena k nabídce nebo dodávání, pokud se nejedná o nezákonný obchod. Obdobný postoj z hlediska praxe zaujímá např. i Nizozemí, jehož právní úprava sice obsahuje postih držení drog za účelem jejich užívání (konzumace), avšak její uplatňování v soudní praxi fakticky neexistuje.

Celkově lze v evropské praxi vysledovat posun k nepřímému postihu zneužívání drog prostřednictvím trestního stíhání jejich opatřování, držení a pro osobní spotřebu nad přímým postihem ve smyslu přímé represe vůči samotným toxikomanům jako konzumentům. Určitou inspirací pro Českou republiku může být německý přístup k řešení této problematiky, který při odpovědi na otázku zda konzumace drog jako taková je trestná, vychází ze zásady, že “normální“ občan nemá být trestán za to, když si sám způsobí újmu. V souladu s touto premisí tedy není konzumace drog v Německu trestná. Trestné je ale získávání a držení drogy, což platí nezávisle na účelu k němuž někdo drogy získává nebo je má v držení.

³ Důvodová zpráva k zákonu č. 112/1998 Sb.

⁴ Pikna, B.: Současná česká legislativa upravující držení drogy ve světle mezinárodních závazků (PrRo. 96,2: 47)

Seznam literatury:

- Matoušek, O. – Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Portál, Praha 1995.
Nešpor, K. – Csémy, L.: Alkohol, drogy a vaše děti. Sportpropag, Praha 1995.
Štaflová, R. a kol.: Drogy, kriminalita a prevence. PA ČR, Praha 1997.
Veselá, J.: Habilitační práce. FES UPa, Pardubice 2000.

Kontaktní adresa:

PhDr. Jana Veselá, CSc.,
Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní
Studentská 84
532 10 Pardubice
tel.: 040-603 6168

Recenzoval: PhDr. Josef Duplinský, CSc., KVSR, FES UPa